

ДЭЭД БОЛОВСРОЛЫН ТАЛААР ТӨРӨӨС БАРИМТАЛЖ БУЙ БОДЛОГО БА ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН УЯЛДАА ХОЛБОО, БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГЫН ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Г.Алтан-Оч (PhD), И.Жаргалзаяабямба

Судалгаанд дээд боловсролын талаар төрөөс баримталж буй бодлого болон хөдөлмөрийн зах зээлийн уялдаа холбооны талаар Монгол Улс болон гадаадын зарим орны туршлагыг харьцуулан судлав.

1. ОНОЛЫН ЗАГВАР

Боловсрол эзэмших болон хөдөлмөрийн зах зээлийн гарц хоорондын уялдаа холбоог тогтоосон онолын гурван загвар байдаг.¹⁵⁶ Үүний нэг нь ажлын өрсөлдөөний загвар¹⁵⁷ бөгөөд боловсролыг хөдөлмөрийн зах зээл дэх харьцангуй үнэ цэнэ бүхий байршлын эд зүйл¹⁵⁸ гэж үздэг. Нөгөөх нь хүн хөрөнгө¹⁵⁹ болон нийгмийн хашлагын¹⁶⁰ загварууд бөгөөд боловсролыг үнэмлэхүй хэмжигдэхүүн гэж үзэх ба тухайн ажилд шаардлагатай боловсрол эзэмшихэд зарцуулсан он жилүүдийн хүлээгдэж буй өгөөжөөс хамаарч ялгаатай байдаг.

Европын орнуудын боловсрол ба хөдөлмөрийн зах зээлийн уялдаа холбоог судалсан “Европын нийгмийн салбарын судалгаа (2010)”-ны өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийж, хэт боловсролын хүрээ болон түүний он жилүүдийн өгөөжийг нягтлан шалгаж, дээрх өөр хоорондоо ялгаатай 3 онолын загвар дээр авч үзэхэд, эдгээр загварууд нь боловсролын систем болон хөдөлмөрийн зах зээлийн координаци дахь институцээс хамаарч байсан. Өөрөөр хэлбэл, боловсрол бол институцын (байгууллагын) орчинтой харьцангуй байршлын эд зүйл гэдэг нь харагдсан.

Судалгаанаас үзэхэд, мэргэжлийн боловсролын систем сул хөгжсөн улс орнуудын хувьд боловсрол нь илүүтэй байршлын эд зүйл гэдэг нь тогтоогдсон байна. Шалтгаан нь хүмүүс хөдөлмөрийн зах зээлийн урт дарааллын эхэнд зогсохын тулд илүү дээд шатны боловсрол олж авахыг өдөөдөг байна. Өөрөөр хэлбэл, мэргэжлийн боловсролын систем нь хүчтэй байвал боловсролд хэт хөрөнгө оруулах өдөөлтийг бууруулдаг.

Гэсэн ч цалин хөлсний түвшин болон хэт боловсролын он жилүүдийн өгөөжийн хооронд таамаглаж байсан хамаарал нотлогдоогүй. Өөрөөр хэлбэл, цалин хөлс тогтоох институц болон хэт боловсролын өгөөжийн харилцан хамаарал их биш бөгөөд хүйсээр ялгаатай байна.

2. МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД БОЛОВСРОЛЫН ТАЛААР ТӨРӨӨС БАРИМТАЛЖ БУЙ БОДЛОГО, ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН УЯЛДАА ХОЛБОО

Монгол Улсын дээд боловсролын салбар хөдөлмөрийн зах зээлтэй төдийлөн сайн нийцэхгүй байна гэсэн шүүмж байнга гардаг. Уг нийцлийг хангах нэг чухал алхам нь дээд боловсролын сургалтын байгууллагууд төгсөгчдийнхөө төгсөлтийн дараах ерөнхий дүр зураг, ажил олгогчдын үнэлгээг тодорхойлох судалгааг тогтмол, чанартай хийж, судалгааны үр дүнд тулгуурлан сургалтын хөтөлбөр, оюутанд үзүүлэх үйлчилгээ, сургууль-үйлдвэрлэлийн салбарын түншлэл, хамтын ажиллагаагаа сайжруулах явдал юм.

¹⁵⁶ Valentina Di Stasio “What makes education positional? Institutions, overeducation and the competition for jobs” WZB Berlin Social Science Centre, Germany, and Nuffield College, University of Oxford, United Kingdom 2015 <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0276562415000712>

¹⁵⁷ Job competition model-англиар

¹⁵⁸ Positional good-англиар

¹⁵⁹ Human capital-англиар

¹⁶⁰ Social closure-англиар

Энэ зорилгоор Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээлийн санхүүжилтээр БСШУСЯ-ны хэрэгжүүлж буй “Дээд боловсролын шинэчлэл” төслийн хүрээнд “Төгсөгчдийг мөшгөх судалгаа”, “Ажил олгогчдын сэтгэл ханамжийн судалгаа”, “Хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгаа” гэсэн дээд боловсролыг хөдөлмөрийн зах зээлтэй уялдуулах зөвлөх үйлчилгээг хэрэгжүүлжээ.

Монголын дээд боловсролын салбар их, дээд сургууль төгсөгчдийг хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн, дэлхийн хэмжээнд өрсөлдөх чадвартай болгон төгсгөхөд чиглэсэн “Дээд боловсролын шинэчлэл” төслийг 2012 оноос хэрэгжүүлж эхэлсэн. Уг төслийг Засгийн газраас 2,22 сая ам. доллар, Азийн хөгжлийн банкны 20 сая ам.долларын хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжүүлж **байгаа бөгөөд 2012-2016, 2016-2018 он хүртэл 2 үе шаттайгаар хэрэгжиж** байна. Чанартай төгсөгч бэлтгэх хүрээнд их, дээд сургуулийн багш ажилтныг мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад хамруулах, сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулахад чиглэн ажиллаж байгаа **бөгөөд сургалтанд 27 их, дээд сургуулийн 48 багш, мэргэжилтэн хамрагдсан.** Сургалтаар энэ 3 төрлийн судалгааны зорилго, ач холбогдол, тус бүрийн боловсруулсан арга зүй, олон улсын сайн жишээ, судалгаануудын хоорондын уялдаа холбоо, судалгааг зохион байгуулах алхам, судалгааны асуулгын маягтууд, бусад анхаарах шаардлагатай зүйлсийн талаар хэлэлцүүлэг өрнүүлжээ.

Сургалтын үр дүнд их, дээд сургуулийн төлөөллүүд эдгээр судалгааг хэрхэн үр дүнтэй зохион байгуулах, судалгааны дүн шинжилгээг хэрхэн гүйцэтгэх талаар мэдлэгтэй болсон. Эдгээрээс 8 сургууль нь зөвлөх багийн тусламжтайгаар судалгааг өөрсдөө зохион байгуулаад байна.

Энэ төслийн хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хүрээг дараах байдлаар тодорхойлжээ.
Үүнд:

- эрх зүйн орчныг шинэчилж, дээд боловсролд ил тод, хариуцлага тайлагналын тогтолцоо бүхий байгууллагын бие даасан төлөвшлийг хангах хамтын засаглалын зарчмыг нэвтрүүлнэ;
- дээд боловсролын салбарт шударга өрсөлдөөнийг бий болгох олон талт хөгжлийн шинэ санаачилгыг дэмжих өрсөлдөөнт тэтгэлгийн тогтолцоог нэвтрүүлнэ;
- их, дээд сургуулиудын багш, ажилтнуудыг гадаад, дотоодод мэргэжил дээшлүүлэх сургалтанд хамруулна;
- байгалийн ухаан, инженер, технологи, хөдөө аж ахуйн чиглэлийн хөтөлбөрийг олон улсад болон үндэсний хэмжээнд магадлан итгэмжлүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ;
- сургалтын цөм хөтөлбөрийн үндсэн стандартыг нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ;
- төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд тулгуурласан болон гадаадын их, дээд сургуулиудтай хамтарсан хөтөлбөрүүдийг дэмжинэ;
- их, дээд сургуулиудын судалгааны чадавхыг сайжруулна;
- их, дээд сургуулиудад цахим сургалт, мэдээллийн технологийн дэвшлийг ашиглах боломж бүрдүүлнэ.

Хүрэх үр дүн нь:

- Дээд боловсролын чанар, нийцэл сайжирна.
- Дээд боловсролын засаглал, удирдлага, санхүүжилтийн үр өгөөж нэмэгдэнэ.
- Дээд боловсролын тэгш, хүртээмжтэй байдал дээшилнэ¹⁶¹ гэж үзжээ.

**“Дээд боловсролыг хөдөлмөрийн зах зээлтэй уялдуулах нь”
зөвлөх үйлчилгээний товч танилцуулга¹⁶²**

Захиалагч байгууллага: Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухаан, Спортын Яам (БСШУСЯ)
Санхүүжилт: Дээд боловсролын шинэчлэл төсөл, Азийн Хөгжлийн Банк
Хэрэгжүүлэгч: IRIM судалгааны хүрээлэн
Хэрэгжүүлсэн хугацаа: 2015 оны 1-р сараас 2016 оны 9-р сар
Зөвлөх баг: Олон улсын зөвлөх–4, Үндэсний зөвлөх–4
Холбоо барих утас, хаяг: 7011 7101, contact@irim.mn, contact@herp.mn

а

¹⁶¹ “Дээд боловсролын шинэчлэл” төслийн вэб сайт <http://www.herp.mn/10.html>

¹⁶² IRIM судалгааны хүрээлэн, БСШУСЯ, АХБ “Сургалтын үйл ажиллагаа ба хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгаа” гарын авлага номноос иш татав.

Энэхүү зөвлөх үйлчилгээ нь их, дээд сургуулиуд болон БСШУСЯ-нд дараах чиглэлээр арга зүйн туслалцаа үзүүлсэн. Үүнд:

1. **Сургууль төгсөгчдийн ажил эрхлэлтийг мөшгөх хагас жил тутмын судалгаа.** Их, дээд сургуулиудад зориулан, энэ судалгааг хэрхэн гүйцэтгэх арга зүй, асуулгын маягыг олон улсын ба дотоодын төгсөгчдийн судалгааны туршлагад тулгуурлан боловсруулж, төрийн болон төрийн бус өмчийн 6 сургууль дээр сургалт, туршилт судалгаа хийж, судалгааны тайлан бэлтгэсэн.

2. **Төгсөгчдийг ажиллуулж буй ажил олгогчдын сэтгэл ханамжийн жил тутмын судалгаа.** Анкетийн ба гүнзгийрүүлсэн ярилцлагын аргаар гүйцэтгэх судалгааны арга зүй, асуулгын маягыг боловсруулж, төрийн болон төрийн бус өмчийн 4 сургууль дээр сургалт, туршилт судалгаа хийж, судалгааны тайлан бэлтгэсэн.

3. **Монголын хөдөлмөрийн зах зээлийн жил тутмын тойм судалгаа.** Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Үндэсний статистикийн хороо, бусад судалгааны байгууллагын гүйцэтгэдэг тогтмол судалгааны үр дүнг их, дээд сургуулиуд хэрхэн ашиглаж болох жишиг тайланг бэлтгэж танилцуулсан.

Дээрх судалгаатай уялдуулан дээд боловсролын сургалтын байгууллагын **сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөөг тогтмол шинэчлэх, оюутнуудад ажил, мэргэжлийн талаар мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх, сургууль ба үйлдвэрлэлийн салбарын түншлэлийг хөгжүүлэх** арга зүйг боловсруулж, бодлого боловсруулагчид болон мэргэжилтнүүдэд цуврал хэлэлцүүлгээр танилцуулж, тэдний санал зөвлөмжийг тусгасан.

Дээрх чиглэл тус бүрд **дэлгэрэнгүй гарын авлага** боловсруулан хэвлүүлж, их, дээд сургуулиудад түгээсэн. Мөн гарын авлагын эхийг Дээд боловсролын шинэчлэл төслийн цахим хуудсанд (www.herp.mn) олон нийтэд нээлттэй нийтэлсэн. Уг гарын авлагад их, дээд сургуулиудын гүйцэтгэсэн хөдөлмөрийн зах зээлийн туршилт судалгааны зарим сонирхолтой үр дүнг нэгтгэн танилцуулсан.

Хөдөлмөрийн зах зээлийн судалгаануудын арга зүй болон судалгаануудын үр дүнг сургалтын үйл ажиллагаанд тусгах талаар **багц сургалтыг** 9 их, дээд сургуульд зохион байгуулсан.

Хэдийгээр энэхүү зөвлөх үйлчилгээ амжилттай хэрэгжиж, дээд боловсролыг хөдөлмөрийн зах зээлтэй уялдуулах чиглэлээр Монголын нөхцөлд хэрэгжих боломжтой арга зүй боловсруулан их, дээд сургууль, БСШУСЯ-д танилцуулсан боловч дээд боловсролын салбарын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлж, тогтмол хэрэгжүүлэх шаардлага тулгамдаж байна. Зөвлөх үйлчилгээний үр нөлөөг тогтвортой хадгалахын тулд IRIM судалгааны хүрээлэн холбогдох талуудад тодорхой санал дэвшүүлж ирсэн.

Гарсан үр дүн нь¹⁶³:

- Хөтөлбөрийн шинэчлэл, ажил мэргэжлийн зөвлөгөө, аж үйлдвэрийн түншлэлийн гарын авлагуудыг боловсруулсан. Эдгээр гарын авлагуудын зорилго бүтцийн талаар хот, хөдөөгийн 60 орчим томоохон их, дээд сургуулиудын 300 гаруй мэргэжилтнүүдэд танилцуулга, сургалт хийсэн байна.
- Хөдөлмөрийн яамны жил бүр хэрэгжүүлдэг “Брометрийн судалгаа”-ны асуулгын үр дүнг их, дээд сургуулиуд ажил олгогчийн сэтгэл ханамжийн талаарх судалгаандаа ашиглаж байх бас нэгэн эх сурвалжтай болох зөвшөөрөл авахаар судлаж байна.
- Төгсөгчдийг мөшгөх туршилт судалгааны хоёр үе шатанд 6 их, дээд сургуулийн 1 800 гаруй төгсөгч хамрагдсан. Сургуулиа төгсөөд 1 жил болж буй төгсөгчдийн 70 хувь нь ажил эрхэлж байгаа бол ажилгүйдэл 9 хувь, дундаж цалин 660 мянган төгрөг байна.
- Ажил олгогчийн сэтгэл ханамжийн туршилт судалгаанд 200 ажил олгогчоос утсаар, 1 700 ажил олгогчоос анкетаар, 33 ажил олгогчоос гүнзгийрүүлсэн ярилцлагаар мэдээлэл цуглуулжээ. Төгсөгчдийн ур чадваруудад ажил олгогчид дундаж ба дунджаас дээш сэтгэл ханамжтай байна.

а

¹⁶³ IRIM 2015-2016 тайлангаас [http://www.irim.mn/uploads/files/13/english-0518pdf%20\(5\).pdf](http://www.irim.mn/uploads/files/13/english-0518pdf%20(5).pdf)

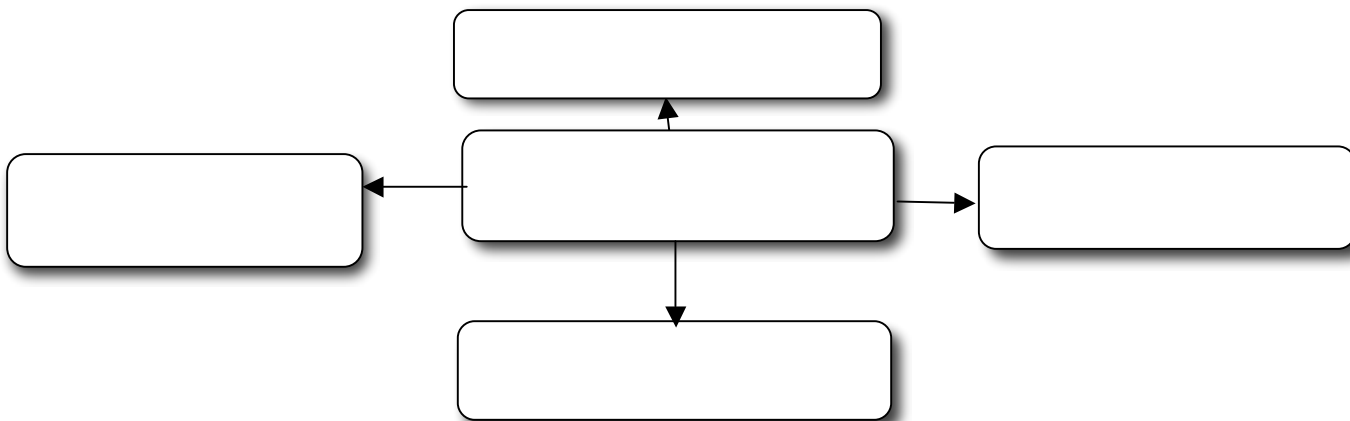
дээд
гэр бүл
боловсрол

- Хөдөлмөрийн зах зээлийн ерөнхий судалгаагаар, дээд боловсролын өгөөж 40 хувь, дээд боловсролтой хүмүүсийн ажилгүйдэл (улсын нийтэд) 5 хувь, шилжилт хөдөлгөөн илүү хийх хандлагатай байна.

АСУУДАЛЫН ШИЙДВЭРЛЭХ ТАЛААР БАРИМТЛАХ БОДЛОГО¹⁶⁴

2015 оны 01-р сарын 20-ний өдрийн УИХ-ын 12 дугаар тогтоолоор “Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого”-ыг 2014-2024 он хүртэлх хугацаагаар баталсан байна. Энэ тогтоолыг хэрэгжүүлэхтэй уялдуулан холбогдох хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулж, УИХ-аар батлуулан хэрэгжүүлэх, холбогдох арга хэмжээг Монгол Улсын жил бүрийн эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл болон улсын төсөвт тусгаж хэрэгжүүлэхээр тогтжээ.

“Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого” (2014-2024)–ын зорилго нь **иргэн бүр** нь авьяас, чадвараа хөгжүүлэн, үр бүтээлтэй хөдөлмөрлөж, аз жаргалтай амьдрахад шаардагдах мэдлэг, чадвар, чадамжийг эзэмшин, ёс суртахуун, хүмүүнлэг ёсыг дээдлэн сахиж, үндэсний нийтлэг үнэт зүйлсийг өвлөн насан туршдаа суралцах боломжоор хангах зорилго бүхий үйл ажиллагааны цогц тогтолцоо бүрдүүлэхэд оршино гэжээ.

“Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого”–ын 3.6 хэсэгт заасны дагуу “Дээд болон мэргэжлийн боловсрол нь хөдөлмөрийн даяарчлагдсан зах зээлд амжилттай өрсөлдөх, бие даан ажлын байр бий болгох, улс үндэстний болон орон нутагт тулгамдаж байгаа асуудлыг үндэсний онцлогт тохируулан шийдвэрлэх, үндэсний инновацийн чадавхыг бэхжүүлэхэд хувь нэмэрээ оруулах чадамж эзэмших үе хэмээн хөгжүүлнэ” гэжээ.

“Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого”-д:

¹⁶⁴ Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого /хэсгээс / 2015 Шинэчлэл, шийдэл, амжилт
<http://www.mecss.gov.mn/data/1601/Shiidel1231.pdf>

3.17. Дээд болон мэргэжлийн боловсролыг хөгжлийн бодлого, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлттэй уялдуулна.

4.11. Дээд болон мэргэжлийн боловсролын сургалтын хөтөлбөрийг хөгжлийн бодлого, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлт, шинжлэх ухаан, технологийн дэвшил, иргэдийн сурах хэрэгцээ, ажлын байранд тавих шаардлагатай уялдуулан тасралтгүй хөгжүүлнэ гэж тус тус заажээ.

Их сургуулиуд сургалтын чанарт төвлөрсөн, олон улсын жишигт нийцсэн бүтцэд шилжсэн байна. Бүтцийн шинэчлэлийг хийхдээ: их сургуулийн хөгжлийн гол хөдөлгүүр болсон багш, оюутны нөөц потенциалыг бүрэн дайчилж, сонголтоос өрсөлдөөн, өрсөлдөөнөөс чанар, эдийн засгийн хувьд үр ашигтай, нөөцийг оновчтой ашиглаж чадах, ахисан түвшний сургалт, салбар дундын судалгааг хөгжүүлэхэд тохиромжтой бүтэц зохион байгуулалтыг бий болгохыг зорьсон билээ.

Мөн орчин үеийн хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээг бүрэн хангаж чадах шилдэг мэргэжилтнийг бэлтгэхэд шаардлагатай хөтөлбөрүүдийг дэлхийн тэргүүлэх сургуулиудтай харьцуулсан жишгийн дагуу бий болгох, шилдэг багш, шилдэг оюутнууд ажиллаж суралцах зайлшгүй нөхцөлүүдийг хангасан сургалт судалгааны академик орчин нөхцөлийг бүрдүүлсэн, хараат бус, биеэ даасан эдийн засаг, санхүүгийн бүтэц тогтолцоог бий болгоход чиглэсэн судалгааны үндсэн дээр хөтөлбөрөө шинэчлэн хэрэгжүүлж байна.

БСШУС Яамны ажлын хүрээнд¹⁶⁵:

Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрийг хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн *“Үр дүнд суурилсан боловсрол”* хөтөлбөр хэрэгжүүлж байна. Энэ хүрээнд хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, хэрэгцээг баримжаалсан мэргэжилтэн бэлтгэх сургалтын чанар үр өгөөжийг дээшлүүлэх зорилтыг хэрэгжүүлэхээр сайдын 2017 оны 2 дугаар сарын 10-ны өдрийн А/52 тоот тушаалаар ажлын хэсгийг бодлогын болон судалгааны гэсэн 2 дэд хэсэгтэйгээр 21 хүний бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулж, төрийн өмчийн 15, төрийн бус өмчийн 3 сургуулийн сүүлийн 3 жилийн үйл ажиллагаанд сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулах, чанарыг дээшлүүлэх, багшийг хөгжүүлэх, суралцахуйн үр дүнг урьдчилан тодорхойлох бодлого, чиглэлийн тусгагдсан байдал, үр дүнг судалж, 6 сургуулийн Мэдээллийн технологийн хөтөлбөрийн боловсруулалтанд харьцуулсан дүн шинжилгээ хийж байна.

Тус ажлын хэсэгт МУБИС дээр ажлын байр гарган ажиллуулж байгаа ба *“Судалгаанд суурилсан их сургууль”* хөтөлбөр боловсруулах ажлын хэсэгтэй 2 удаа нэгдсэн уулзалт хэлэлцүүлэг хийсэн. Энэ хөтөлбөр нь дээд боловсролын байгууллагуудын сургалтын арга зүй, үнэлгээний систем, чанарын баталгаажуулалтын чиглэлээр хийгдэх ажлыг сайжруулах, оюутанд мэдлэг, чадвар, хандлагыг цогцоор нь олгох, түүнийгээ амьдралд хэрэглэх чадамжтай, хөдөлмөрийн зах зээлийн шаардлагад нийцсэн мэргэжилтэн бэлтгэх харилцааг зохицуулахад чиглэж байна.

Засгийн газраас бодлогын түвшинд Орлоготой оюутан үндэсний хөтөлбөр, Оюутны хөгжлийн зээл, Оюутны эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрүүд зэрэг олон үйл ажиллагаа зохион байгуулагдаж байна. Хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтийг хангах үүднээс оюутанд үзүүлэх үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, тэдний хэрэгцээ шаардлагад тохирсон орчин үеийн үйлчилгээг нэмэгдүүлэх, оюутанд олгох тэтгэлгийн тоо хэмжээг нэмэгдүүлэх, оюутнуудын эрүүл мэндийг дэмжих чиглэлээр сарын аяныг улирал бүр зохион байгуулах зэрэг ажлыг их, дээд сургуулиудын удирдлагуудын гэрээ болон 2017 оны хамтын ажлын төлөвлөгөөнд тусгасан байна.

Засгийн газрын 2016-2020 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөрт *“Оюутанд суралцах хугацаандаа цагийн ажил, хөдөлмөр эрхлэх боломжийг бий болгох орлоготой оюутан хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ”* гэж заасны дагуу оюутан суралцагчид орлого олж төлбөртөө нэмэрлэх, амьжиргааны зардлын эх үүсвэртэй болох, ажил мэргэжлийн чиг баримжаатай болох, хөдөлмөрийн сахилга бат, соёлд сурах, хөдөлмөрт бэлтгэгдэх, суралцаж буй мэргэжлийнхээ дагуу дадлагажих, чадваржих, мэргэших, төгсөөд ажлын байраар хангагдах боломжийг нэмэгдүүлэх хэрэгцээ шаардлагыг үндэслэн *“Орлоготой оюутан”* хөтөлбөрийг

а_____

¹⁶⁵ БСШУСЯамны 2017 оны үр дүнгийн гэрээ www.mecss.gov.mn

боловсруулан Засгийн газрын 2016 оны 12-р сарын 07-ны өдрийн “Үндэсний хөтөлбөр батлах тухай” 178-р тогтоолоор батлуулсан.

Мөн УИХ-ын 2016 оны 09-р сарын 09 ны өдрийн 45-р тогтоолоор Засгийн газрын үйл ажиллагааны 2016-2020 оны хөтөлбөрийг баталсан байна. Энэ хөтөлбөрт боловсролын чиглэлээр “Төрийн өмчийн их, дээд сургуулийн бие даасан байдлыг хангаж, дээд боловсролд хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, хэрэгцээнд баримжаалсан мэргэжилтэн бэлтгэх, стандартад суурилсан чанарын хяналтын бодлого, төлөвлөлтийг нэвтрүүлж, судалгаанд суурилсан их сургуулийг хөгжүүлнэ” гэсэн байна.

Дээд боловсролын шинэчлэлийн хүрээнд БСШУСЯ-ны Төрийн нарийн бичгийн даргын “Төлөвлөгөө батлах тухай” А/163 тушаалаар Оюутны бүтээлч санаачлагыг дэмжих тэтгэлэг олгоход 418 700 мянган төгрөгийг төсөвлөснөөс 117 оюутны багт 351 000 мянган төгрөгийг зарцуулаад байна.

Дээд боловсролын тухай хууль (2002)-ийн 7-р зүйлийн 7.2 хэсэгт заасны дагуу “Элсэгчдийн тоог боловсролын сургалтын орчны болон холбогдох бусад стандартад нийцүүлэн дээд боловсролын сургалтын байгууллагын удирдах зөвлөл тогтооно” гэж 2016 оны 04-р сарын 14-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан байна. Энэ нь БСШУС-ын сайд элсэлтийн хяналтын тоог, сургууль тус бүр дээр эзэмших мэргэжлийг тушаалаар баталдаг байсныг дээд боловсролын сургалтын байгууллагын удирдах зөвлөл тогтоодог болгон өөрчилжээ.¹⁶⁶

Дээд боловсролын статистик мэдээ¹⁶⁷

Дээд боловсролын суралцагчдын тоо

2016-2017 оны хичээлийн жилийн эхэнд их, дээд сургууль, коллежид суралцагчдын тоо 157,138 болж, өмнөх хичээлийн жилээс 5,488-аар буюу 3.4 хувиар буурлаа. Суралцагчдын тоо төрийн өмчийн сургуульд 3,235-аар буюу 3.4 хувиар, төрийн бус өмчийн сургуульд 2,201-ээр буюу 3.3 хувиар, гадаадын салбар сургуульд 52-оор буюу 16.4 хувиар тус тус буурчээ. Ийнхүү төрийн ба төрийн бус өмчийн болон гадаадын салбар сургуулиудад суралцагчдын тоо буурсан ч тэдгээрийн нийт дүнд эзлэх хувийн жин өнгөрсөн оны түвшинд байна. Нийт суралцагчдын 91,798 буюу 58.4 хувь нь төрийн өмчийн, 65,075 буюу 41.4 хувь нь төрийн бус өмчийн, 265 буюу 0.2 хувь нь гадаадын салбар сургуульд сурч байна.

Их сургуулиудын хувьд суралцагчдын тоо төрийн өмчийн их сургуульд 2 758-аар буурч, төрийн бус өмчийн их сургуульд 13 075-аар нэмэгдсэн бол дээд сургуульд суралцагчдын тоо төрийн өмчийн сургуульд 413-аар, төрийн бус өмчийн сургуульд 15 163-аар тус тус буурчээ.

2016-2017 оны хичээлийн жилд нийт суралцагчдын 88.4 хувь нь өдрөөр, 2.7 хувь нь оройгоор, 8.9 хувь нь эчнээгээр тус тус сурч байгаа нь өмнөх хичээлийн жилийнхтэй өдрөөр суралцагч хэвээр, оройгоор суралцагч 0.1 пунктээр буурсан бол, эчнээгээр суралцагч 0.1 пунктээр өссөн үзүүлэлттэй байна. Тоогоор нь авч үзвэл нийт суралцагчид 5 488-аар, үүнээс өдрөөр суралцагчид 4 813-аар, оройгоор суралцагчид 294-өөр, эчнээгээр суралцагчид 381-ээр тус тус буурсан үзүүлэлттэй байна.

Сүүлийн 8 жилийн статистикийн мэдээнээс үзэхэд: боловсрол, инженер-технологи, эрүүл мэнд-нийгмийн хамгааллын чиглэлээр суралцагчдын тоо тогтмол өсч, энэ хугацаанд эдгээр салбарын нийт суралцагчдын дүнд эзлэх хувь боловсролд 0.7, инженер-технологид 0.2, эрүүл мэнд-нийгмийн хамгааллын салбарт 2.0 пунктээр дээшилсэн бол харин урлаг, хүмүүнлэгийн салбарын эзлэх хувь 1.1 пунктээр, нийгэм, эдийн засаг, бизнес, удирдлагын салбарын эзлэх хувь 3.9 пунктээр буурсан байгаа нь нааштай хандлага бөгөөд энэ нь “Монголын боловсролыг 2006-2015 онд хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөө”-нд тусгагдсан “Инженер, технологи, байгалийн шинжлэл, багш, хөдөө аж ахуйн мэргэжлээр суралцагчдыг дэмжих” гэсэн заалттай нийцэж байна.

2016-2017 оны хичээлийн жилийн суралцагчдын мэргэжлийн чиглэлийг боловсролын зэргээр авч үзвэл, бакалаврын зэргээр суралцагчдын хувьд нийт суралцагчдын мэргэжлийн чиглэлийн хандлагатай ойролцоо байгаа бол магистрантурт суралцагчдын 38.6 хувийг бизнес, удирдлага, эрх зүйн мэргэжлээр суралцагчид эзэлж байгаа нь өмнөх оноос 4.1

а—————

¹⁶⁶ Хуулийн вэб сайт <http://www.legalinfo.mn/additional/details/2651?lawid=251>

¹⁶⁷ БСШУСЯ-ны 2016-2017 оны статистик мэдээ <http://www.mecss.gov.mn/data/1702/HigherSta1617ab>

пунктээр буурсан байна.

Докторантурт байгалийн шинжлэх ухаанаар суралцагчдын хувь 8.4 байгаа нь бакалаврт суралцагчдынхаас бараг 2.6 дахин, магистрантурт суралцагчдынхаас 1.6 дахин илүү байна. Өмнөх жил энэ харьцаа бакалаврт 3, магистрантурт 1.4 байсан байна.

Шинээр элсэгчдийн тоо

Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад 2016-2017 оны хичээлийн жилд 41 195 суралцагч шинээр элссэний 27 626 буюу 67.1 хувийг тухайн жилд ерөнхий боловсролын сургуулийн 12 дугаар ангийг төгсөж бүрэн дунд боловсрол эзэмшигчид, 3.0 хувийг бусад хэлбэрийн сургуулиас, 17.6 хувийг ажиллагчдаас, 12.3 хувийг ажилгүйчүүдээс элсэгчид бүрдүүлж байна. Өнгөрсөн хичээлийн жилтэй харьцуулахад нийт шинээр элсэгчид 12 172-оор, түүний дотор ерөнхий боловсролын сургуулийн 12 дугаар ангийг төгсгөгчдөөс элсэгчдийн тоо 9 798-аар өсчээ. Өнгөрсөн жилтэй харьцуулбал нийт шинээр элсэгчдийн тоонд эзлэх хувь нь ерөнхий боловсролын сургуулийн 12 дугаар ангийг төгсгөгчдийн хувьд 6.3 пунктээр, ажилгүйчүүдээс элсэгчдийнх 6.0 пунктээр тус тус дээшилж, эсрэгээр бусад хэлбэрийн сургуулиас элсэгчдийнх 1.3, ажиллагчдаас элсэгчдийнх 10.4 пунктээр тус тус буурсан байна.

Төгсөгчдийн мэргэжлийн чиглэл

Нийт төгсөгчдийн 15.3% нь боловсрол, 6.0% нь урлаг ба хүмүүнлэг, 38.3% нь нийгэм, эдийн засаг, мэдээлэл-сэтгүүл зүй, бизнес, удирдлага, эрх зүй, 4.8% нь байгалийн шинжлэх ухаан, 15.4% нь инженер, технологи, барилга-архитектур, 2.7% нь хөдөө аж ахуй, 10.7% нь эрүүл мэнд, нийгмийн халамж, 5.2% нь үйлчилгээний, 1.5% нь бусад салбарт хамаарч байна. Үүнийг өмнөх хоёр хичээлийн жилтэй харьцуулбал: инженер, технологи, барилга-архитектурын салбарын эзлэх хувь 12.7-15.4 хүртэл өсөж, бусад салбарын хувь ойролцоо түвшинд байна. Гэхдээ урлаг ба хүмүүнлэг, нийгэм, эдийн засаг, мэдээлэл-сэтгүүл зүй, бизнес, удирдлага, эрх зүйн салбараар төгсөгчдийн нийт дүнд эзлэх хувь 44.3-45.4 буюу зонхилох хэсэг нь хэвээр байна.

Төгсөгчдийн ажил эрхлэлтийн байдал.

2015-2016 оны хичээлийн жилийн нийт төгсөгчдийн 30.9 хувь нь төгссөн даруйдаа ажлын байртай болсон гэсэн статистик мэдээ гарлаа. Энэ үзүүлэлт өнгөрсөн хичээлийн жилтэй харьцуулахад 1.9 пунктээр буурчээ. Докторантур төгсөгчид бараг бүхэлдээ (98.5%), магистрантур төгсөгчдийн 86.7 хувь нь ажлын байртай хүмүүс байгаа бол бакалаврын зэргээр төгсөгчдийн ажил эрхлэлтийн байдал 21.8 орчим хувьтай байгаа нь **нэгдүгээрт**, зарим сургуулиуд төгсөгчдийн ажил эрхлэлтийн мэдээгээ бүрэн гаргаж чадахгүй байгаа, **хоёрдугаарт**, төгсөгчид төгссөн үедээ тэр бүр ажлын байртай болж амжихгүй байгаатай холбоотой гэж үзсэн байна.

3. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

Герман, Австри, Швейцар

Эдгээр улсуудад ажиллах хүчний ихэнх нь хос мэргэжлийн сургалтын системээр¹⁶⁸ мэргэжил эзэмшдэг уламжлалтай орнууд юм.¹⁶⁹ Гэсэн хэдий ч хийсвэр¹⁷⁰ болон ангилсан¹⁷¹ мэдлэгийн эрэлт нэмэгдэж байгаа тул дээрх 3 улс гурвуул хос сургалтын салбар болон дээд боловсролын системийн хооронд харилцан хөрвөх чадвар болон хувийн хөрвөх чадварыг улам нэмэгдүүлэх бодлого баримталж байна. Иймээс хос мэргэжлийн сургалт болон дээд боловсролын хооронд доорх институцийн холбоосыг бий болгоод байна. Үүнд:

1. Мэргэжлийн боловсрол болон дамжааны сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэх;
2. Сургалтанд хос хөтөлбөр нэвтрүүлэх;
3. Мэргэжлийн боловсролтой хүмүүст ерөнхий боловсролын дунд сургуулийн дээд шатанд суралцах боломж олгох;

¹⁶⁸ Dual vocational training system-англиар

¹⁶⁹ Christian Ebner "New Institutional Linkages Between Dual Vocational Training and Higher Education: A Comparative Analysis of Germany, Austria and Switzerland" Social Science Research Center Berlin (WZB) 2013

¹⁷⁰ abstract-англиар

¹⁷¹ codified-англиар

4. Хос мэргэжлийн болон дээд сургуулийн элсэлтийн боловсролыг нэгэн зэрэг олж авах;
5. Хос мэргэжлийн үнэмлэхтэй бол тодорхой хугацаанд ажилласны дараа дээд сургуульд элсэх зөвшөөрөл олгох;
6. Бэлтгэл сургалтыг¹⁷² дээд боловсролын хөтөлбөрийн нэгэн элемент хэмээн хүлээн зөвшөөрөх.

Саяхнаас, Герман Улс мэргэжлийн үнэмлэх болон мэргэжлээрээ тодорхой жил ажилласан хүнийг дээд сургуульд элсүүлэх бодлогыг хүчтэй явуулж байна. Швейцар болон Австри улсуудад хос мэргэжлийн үнэмлэх болон дээд сургуульд элсэх эрхийн гэрчилгээг хамтад нь олгох хөтөлбөрийг өргөн дэлгэр нэвтрүүлэхийг чармайж байна.

Эцэст нь, институцийн хоёрдмол (тодорхойгүй) байдал болон институцийн ажил үүргийн хэт ачаалал зэрэг хүндрэл бэрхшээл тулгарч байгаа нь судалгаанаас харагдсан байна.

Польш

Мэргэжлийн сургалтын бодлого нь ерөнхийдөө боловсролын салбарын шинэчлэлийн хүрээнд багтах боловч боловсролын бодит эрэлт (хэрэгцээ) нь боловсролын талаарх бодлогын зорилттой тэр бүр нийцдэггүй.¹⁷³ Польшийн дунд сургуульд бүтцийн өөрчлөлт хийж, 6 жилээр суралцах дунд сургуулийн I шатны төгсөгчдийн 2008/09 оны хичээлийн жилд хоёр дахь шатанд хэрхэн үргэлжлүүлэн суралцсан байдлын талаарх тархалтыг хүснэгтээр харуулбал:

Хүснэгт 1.

2008/09 оны хичээлийн жилд дунд сургуулийн I шатыг төгсөгчдийн II шатанд элссэн хувь хэмжээ

Дунд сургуулийн төрөл	Хувь хэмжээ (%)
Ерөнхий боловсролын лицей	43,8
Техникум	32,7
Мэргэжлийн дунд сургууль	20,2
Тусгай лицей	3,1

Эх үүсвэр: Хөрнер/Зийлинска 2011, хуудас 45

Гимнази (шинэ системийн анхан шатны дунд сургууль) төгсөгчдийн хамгийн их эрэлттэй нь 43,8%-тай ерөнхий боловсролын лицей байгаа бол техникум 32,7%-иар удаалж, 20,2%-иар МДуС гуравт орж байна. Шинэчлэлийн бодлогын цөм болох учиртай мэргэжлийн дээд боловсрол олоход дэмжлэг үзүүлэх зорилготой тусгай лицей 2008 онд дөнгөж 3,1% (өмнөх 2007/08 оны хичээлийн жилд 4,7% байсан)-ийн эрэлттэй байна.

Эдгээр тоонуудаас харахад, 3 зүйл анхаарал татаж байна. Үүнд:

1. МДуС-д элсэн суралцах сурагчдын тоо эрс бууран 20 орчим хувьд тогтсон байна. Энэ нь ч боловсролын талаарх бодлоготой нь нийцдэг.
2. Устах аюул тулгараад байсан техникум гэхэд харин ч нийгэмд эрэлттэй байгаа нь баталгаажин цаашид өсөх хандлагатай байна.
3. Охидын эзлэх хувь 60%-д хүрсэн эмэгтэйчүүд илт давамгайлсан шинэтэй ерөнхий боловсролын лицей нь өсөлтөө хадгалсаар байна. Өөрөөр хэлбэл, эдгээр нь ахлах сургууль буюу гуравдагч салбарт суралцан дунд сургуулиа мэргэжлийн боловсролтойгоор төгсөх бодолтой сурагчид юм. Гэвч ийм өндөр хэмжээнд байхаар бодлогод нь тусгагдаагүй.

Үүний үр дагавар нь мэдээж илүү олон эмэгтэйчүүд илүү дээд шатны боловсрол эзэмшинэ гэсэн үг юм.

¹⁷² Prior learning-англиар

¹⁷³ Дөберт, Шимански "Дээд сургуульд дэвшин суралцах ба дээд сургуулиас хөдөлмөрийн заз зээл рүү"-Hans Döbert, Mirosław S. Szymanski "Übergänge in die Hochschule und aus der Hochschule in den Arbeitsmarkt" 2013-репманаар
https://books.google.mn/books?id=X3QFLGDYFXIC&pg=PA308&lpg=PA308&dq=politik+hochschulwesen+und+zusammenhang+mit+arbeitsmarkt&source=bl&ots=pJsZmN5UVr&sig=V_WesArmeCmOmCBVRcmKhHA3rfA&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwieqvLK5Z3TAhVGE7wKHSO8CE8Q6AEIMDAC#v=onepage&q=politik%20hochschulwesen%20und%20zusammenhang%20mit%20arbeitsmarkt&f=false

Дээд боловсролын хувьд, сүүлийн жилүүдэд тоон утгаар нэлээд өссөн байдалтай байна. 1990/91 оны хичээлийн жилээс эхлэн оюутны тоо жил тутам 100 000-аар нэмэгдэж, цаашид улам өсөх хандлагатай байна. Оргил үе нь 2005 онд тохиосон бөгөөд түүнээс хойш бага зэрэг буурсан боловч тогтох байдалтай байна.

Польшийн хувьд, нэлээд дээр үеэс эхлэн их, дээд сургуулийн мэргэжил болгонд суралцагчдын олонх нь (2005 онд 56% орчим) эмэгтэй оюутан байгаа нь онцлог юм. Үүний нэг шалтгаан нь эмэгтэйчүүд илт давамгайлсан шинжтэй ерөнхий боловсролын лицей юм. Учир нь ЕБЛ нь дээд сургуульд элсэн ороход хамгийн найдвартай зам байдаг.

Дээд боловсролын ноён нурууг төрийн их, дээд сургуулиуд болон академи (тусгай дээд сургууль) бүрдүүлж байна. 1990-ээд оноос хойш төгсөгчдийн эрэлт хэрэгцээний дагуу төрөлжүүлэх¹⁷⁴ бодлоготой уялдуулсан 5 жилийн хугацаатай магистрын нэгдсэн сургалт нэвтрээд байна. Энэхүү төрөлжүүлэх бодлогын хүрээнд зарим сургуулиуд богиносгосон мэргэжлийн сургалт явуулж, бакалаврын буюу *инженерийн диплом* олгож байна.

1990-ээд оны төрөлжүүлэх бодлогын дагуу боловсролын салбар дахь хувийн сектор ихээхэн хөгжсөн. 1995/96 он хүртэл 80 төрийн бус дээд сургууль байсан бол 2004/05 онд 302 болж, улмаар 2008 онд 325 болж тэлэв. 2008 онд нийт оюутны 34% нь төрийн бус боловсролын байгууллагад оногдож, тэд дээд сургууль төгсөгчдийн 37%-ийг эзэлж байв. Энэ нь хувийн секторын чадавхыг харуулсан үзүүлэлт юм. Төрийн бус дээд сургуулийн тун цөөхөн нь магистр бэлтгэн гаргах бөгөөд ихэнх нь 3 жилийн сургалтаар бакалавраар төгсгөдөг.

Төрийн бус салбарын дээд сургууль нь нийт их, дээд сургуулийн сүлжээнд мэдэгдэхүйц байр суурьтай бөгөөд бүтцийн бодлогод үнэтэй хувь нэмэр оруулж байгаа билээ. Учир нь уламжлалт их сургуулийн хотуудад биш ихэвчлэн жижиг газруудад хувийн секторын сургуулиудыг байгуулсан байдаг.

Төрөлжүүлэх бодлогын бас нэгэн зорилт бол мэргэжлийн дээд сургууль байгуулах явдал юм. Статистикаас үзэхэд, 2005/06 оны хичээлийн жилд 195 МДэС-д нийтдээ 224 700 оюутан суралцсан байна. Энэ нь өмнөх жилтэй харьцуулахад 8% өссөн үзүүлэлт юм. Иймээс энэ төрлийн дээд сургууль цаашид тэлэх хандлагатай юм. Сургалт 3-аас 4 жил үргэлжлэх бөгөөд техникийн чиглэлээр төгсөгчийг *инженер* гэх ба техникийн бус мэргэжлээр бол *лицензтэн (дипломтой мэргэжилтэн)*¹⁷⁵ гэдэг.

МДэС төгсөгчийн гэрчилгээг бакалаврын диплом хэмээн хүлээн зөвшөөрөх бөгөөд үргэлжлүүлэн магистрын сургалтанд хамрагдах бопомжтой болдог. Ийм байдлаар Германы МДэС-ийн адилаар институцийн ялгааг аажмаар арилгах явц хэрэгжинэ. Сургалтын хөтөлбөрийн бүтцийг тохируулсанаар институцийн ялгаа ач холбогдолгүй болно.

Гуравдагч буюу ахлах сургууль (дээд сургуулийн доорх түвшин)-д суралцагчдын тоо өнөөг хүртэл мөн л тэлэлтийн байдалтай байна. Үүнд ялангуяа төрийн бус салбарын сургалтын байгууллагын өсөлт жинтэй хувь нэмэр оруулсан. Сурагчдын тоо 2000/01 оны хичээлийн жилд 200 000 байсан бол 2005/06 онд 373 100 болж өссөн байна. Харин төгсөгчдийн тоо 2001/02 онд 78 400 байснаа 2005/06 оны хичээлийн жилд 104 000 болж нэмэгдсэн байна. Гэвч төрөлт буурсан болон Болоня процесстой¹⁷⁶ холбоотой дээрх үзүүлэлтүүд тогтмолжиж, 2010 оны байдлаар 299 000 (сурагч) буюу 81 500 (төгсөгч) тус тус болсон байна. Тэдний бараг гуравны хоёр нь эмэгтэйчүүд байна. 2008 оны байдлаар, нийт сургуулийн 72% нь төрийн бус хэвшилд оногдож байв. Тэдгээрийн сурагчид нь лицейгийн дараах шатны нийт төгсөгчдийн¹⁷⁷ 71%-ийг илэрхийлж байлаа. Энэ салбарт төрийн өмчийн дунд сургуулийн үүрэг роль бараг үл мэдэгдэхүйц гэдгийг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй. Харин ч нийт лицейгийн дараах шатны сургуулийн 80%-ийг эзэлдэг, бүрэн төлбөртэй “жинхэнэ” хувийн сургуулиуд нь давамгайлах байдалтай юм. Гэвч 3 жилийн хугацаатай дээд сургуулийн бакалаврын сургалт нэвтэрсэнээр гуравдагч боловсролын салбарын татах хүч буурсан. Ихэнх дунд сургууль (лицей) төгсөгчдийн хувьд 1 жилээр урт үргэлжлэх боловч дээд боловсролын гэрчилгээтэй төгсгөх дээд буюу мэргэжлийн дээд сургуулийн богиносгосон (бакалаврын) сургалтанд хамрагдах нь илүү таатай санагдах болсон.

а—
¹⁷⁴ Diversifizierung-германаар

¹⁷⁵ Lizentiat-германаар

¹⁷⁶ Bologna-Prozess-германаар

¹⁷⁷ Postlyzealabsolventen-германаар

Польшийн мэргэжлийн боловсролын бодлого нь хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн “илүү дээд” мэргэжил эзэмших боловсролыг хүчтэй тэлэхийн зэрэгцээ практикийн эрэлт хэрэгцээг орхигдуулахгүйн тулд мэргэжилтэй ажилтны сургалтын түвшинд үйлдвэрлэлд суурилсан практикт чиглэсэн хосолмол¹⁷⁸ боловсролыг хөгжүүлэх стратегийг хослуулан хэрэгжүүлэхийг эрмэлзэж байна. Үүний ачаар залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин өнөөг хүртэл бага зэрэг буурсанд сэтгэл ханах биш, харин ч боловсролын системийн ажиллах хүчний бодлогод үзүүлэх нөлөөллийг хязгаарлах шаардлагатай юм.

Болоня процесс ба Европын дээд боловсролын орчин

Болоня процесс¹⁷⁹ бол Европын Комисс болон төрийн байгууллагууд, их, дээд сургуулиуд, багшлах боловсон хүчин, оюутан, ашиг сонирхлын холбоод, ажил олгогч эзэд, чанарын баталгааны байгууллагууд, олон улсын болон бусад байгууллагуудын хамтын хүчин чармайлтын үр дүн бөгөөд гол зорилго нь доорх зүйлүүд болно. Үүнд:

- Гурван шатлалт систем (Бакалавр/Магистр/Доктор) нэвтрүүлэх;
- Сайжруулсан чанарын баталгаа;
- Боловсролын гэрчилгээ болон суралцах хугацааг хялбаршуулсан байдлаар хүлээн зөвшөөрөх.

Европт ерөнхий болон мэргэжлийн боловсролын системүүд өөр хоорондоо ихээхэн ялгаатай тул өнөөг хүртэл нэг улсад олгосон боловсролын гэрчилгээг ажилд орох болон үргэлжлүүлэн суралцах зорилгоор ашиглахад хүндрэл бэрхшээл тулгардаг байв. Боловсролын системийн зохицлыг сайжруулсанаар суралцагч болон ажил хайгчид европын хүрээнд чөлөөтэй хөдлөх боломж бүрдсэн байна.

Үүний зэрэгцээ Болоня процесс нь Европын дээд сургуулиудын өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлж, дэлхийн бусад орнуудын анхаарлыг татахад чухал ач холбогдолтой юм.

Болоня процесс нь боловсролын болон мэргэжил дээшлүүлэх сургалтын системийг боловсронгуй болгоход дэмжлэг үзүүлсэнээр хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээтэй уялдуулан өөрчлөн байгуулахад чиглэдэг. Учир нь дээд мэргэжил шаардагдах ажлын байрны хувийн жин улам нэмэгдэж, бизнесийн ажил хэрэгч байдал болон шинэчлэл (инновац)-ийн бэлэн байдал улам өсөж байна.

2015 онд Ереванд хуралдсан Европын Холбооны улсуудын Боловсролын сайд нарын чуулга уулзалтаас цаашдын хамтын ажиллагааны чиглэлээр доорх 4 тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлсон байна. Үүнд:

1. Сургалт, хичээлийн чанар болон харилцан хамаарлыг сайжруулах;
2. Төгсөгчдийн ажлын чадамжийг хөдөлмөрлөх хугацааны туршид нь хөгжүүлэх;
3. Боловсролын систем дэх оролцооны түвшинг улам дээшлүүлэх;
4. Өмнө нь тохирсон бүтцийн өөрчлөлтийг хэрэгжүүлэх.

Боловсролын удирдлага ба санхүүжилт

Дээд боловсролын удирдлага болон санхүүжилтийг¹⁸⁰ хэрхэн яаж хэрэгжүүлэх нь үр дүнд шууд нөлөөлдөг. Иймээс Европын Холбооны “Европ-2020” стратегид доорх зүйлийг тусгасан байдаг. Үүнд:

- Дээд боловсролын системд хангалттай санхүүжилт шаардлагатай. Нийтийн (төсвийн) хөрөнгө оруулалтын хүрээнд дээд боловсролын салбарын өсөлтийг дэмжсэн зарлагын багцыг хадгалах нь зүйтэй;
- Санхүүжилтийн эх үүсвэрийг төрөлжүүлэх шаардлагатай бөгөөд хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг хамгийн дээд хэмжээнд хүргэх;

¹⁷⁸ Alternierend-германаар

¹⁷⁹ Болоня процесс ба Европын дээд боловсролын орчин-Bologna-Prozess und Europäischer Hochschulraum-германаар http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/bologna-process_de

¹⁸⁰ Европын Комисс: Ерөнхий болон мэргэжлийн боловсрол “Удирдлага ба санхүүжилт”-European Commission: Allgemeine und berufliche Bildung “Steuerung und Finanzierung”-германаар http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/governance-funding_de

- Боловсролын байгууллагын бие даасан байдлыг улам нэмэгдүүлэх болон ашиг сонирхлын бүх этгээдийн өмнө хариуцлага хүлээж тайлагнах хоорондын харилцан уялдааг хангасан удирдлага санхүүжилтийн уян хатан систем нэвтрүүлэх сорилтыг дээд сургуулиуд даван туулах.

ЕХ-ны улс орнуудын дунд зарлагын түвшин нэлээд харилцан адилгүй байдаг ч дээд сургуулийн хөрөнгө оруулалт европд нийтдээ хэт бага байна: дунджаар ДНБ-ний 1,3% бол АНУ-д 2,7% болон Японд 1,5% байдаг. Одоогийн төсвийн хүндрэл нь нийтийн хөрөнгө оруулалтыг бууруулахад нөлөөлж байна. Иймээс хөрөнгө оруулалтыг оновчтой зарцуулах нь маш чухал ач холбогдолтой юм.